

Pojęcia kluczowe: zdolność procesowa, prawo rzymskie, postępowanie cywilne, dziecko, Kodeks postępowania cywilnego, zdolność do czynności prawnych

Artykuły

Joanna Bodio

KILKA UWAG O ZDOLNOŚCI PROCESOWEJ DZIECKA W PRAWIE RZYMSKIM I WSPÓŁCZEŚNIE

Prawo rzymskie nie знаło rozróżnienia na prawo materialne i procesowe, a w źródłach nie spotykano osobnego terminu technicznego na oznaczenie prawa procesowego. W procesie rzymskim nie doszło również do teoretycznego opracowania pewnych szczegółowych instytucji procesowych – brak było w szczególności terminów technicznych i rozróżnienia zdolności sądowej i procesowej. Istniały jednak różne ograniczenia obu tych zdolności, niektóre aktualne do dziś. Dotyczy to np. niezdolności procesowej ze względu na wiek i chorobę psychiczną (dzisiaj ubezwłasnowolnienie).

Wzorem rozwiązań przyjętych w prawie rzymskim, *de lege lata* zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym zdolność procesowa osób fizycznych została w zasadzie wyznaczona przez zakres zdolności do czynności prawnych. Różny jest natomiast wiek, od którego dzieci uzyskują zdolność procesową. Również zakres zdolności procesowej dziecka kształtuje się odmiennie w procesie i w postępowaniu nieprocesowym.

WSTĘP

Prawo rzymskie, obok religii chrześcijańskiej i filozofii greckiej, jest podstawą europejskiej kultury prawnej. Jego oddziaływanie na europejską kulturę prawną, rozpatrywaną w oparciu o Ulpianowskie kryterium podziału prawa, dotyczy zarówno prawa prywatnego (*ius privatum*), jak i prawa publicznego (*ius publicum*)¹. Jednolita „tradycja prawa rzymskiego” zakłada oddziaływanie tego prawa na przestrzeni wieków, stąd należy rozważyć, czy odwołując się do

¹ A. Dębiński, *Wprowadzenie do obrad: rola i znaczenie prawa rzymskiego w dziejach prawa Europy* (w:) *Prawo rzymskie a kultura prawna*, red. A. Dębiński, M. Jońca, Lublin 2008, s. 12–13.

*ius Romanum*², można przewidzieć kierunek rozwoju prawa współczesnego, zwłaszcza że niemal wszystkie współczesne systemy prawa cywilnego sięgają korzeniami prawa rzymskiego, wzorując się na jego systematyce, koncepcji i terminologii prawniczej³. W tym kontekście pojawia się pytanie, czy – oprócz prawa materialnego – także nowożytne postępowanie cywilne lub choćby niektóre spośród instytucji procesowych wzorowane są na prawie rzymskim. Odpowiedź na pytanie nie jest oczywista, zwłaszcza że prawo rzymskie nie znało rozróżnienia na prawo materialne i procesowe, które w oczach rzymskich jurystów stanowiły jedność. W źródłach nie spotyka się nawet osobnego terminu technicznego na oznaczenie prawa procesowego, z wyjątkiem Gaiusa, który wykladał prawo procesowe w osobnej księdze, nazywając je „prawem, które dotyczy powództw” (*ius, quod ad actiones pertinet*). Za nim powtarzają to Instytucje Justyniana⁴. Nawet w *Corpus Iuris Civilis* rzymski proces cywilny nie został nigdy w pełni skodyfikowany. Ponadto ustawa XII tablic, której systematyka miała charakter asocjacyjny, zawierała tablice dotyczące norm procesowych (I–III). Umieszczenie ich na początku świadczyło niewątpliwie o randze procedury cywilnej⁵.

Pomimo braku jednoznacznego, stałego terminu technicznego oraz definicji procesu cywilnego treściowo jego pojęcie było znane. Odróżniano go wyraźnie od procesu karnego i postępowania administracyjnego⁶. Pod pojęciem rzymskiego procesu cywilnego rozumiano postępowanie sądowe zmierzające do ustalenia i urzeczywistnienia spornych praw prywatnych. W szerszym znaczeniu proces cywilny obejmował też postępowanie niesporne, nieoparte na zasadzie kontrydiktoryjności, które obejmowało szczególne postępowania niesporne w różnych sprawach, bez wykształcenia ich części ogólnej. Proces cywilny obejmował funkcjonalnie postępowanie rozpoznawcze i wykonawcze (egzekucyjne)⁷. Zakres rzymskiego procesu cywilnego *sensu largo* był więc szerszy niż współczesnego procesu cywilnego.

W procesie rzymskim nie doszło natomiast do teoretycznego opracowania obecnych instytucji procesowych – brak było w szczególności terminów

² Por. T. Giaro, *Kilka żywiołów prawa rzymskiego zakończonych jego kodyfikacją* (w:) *Prawo rzymskie a kultura prawna*, red. A. Dębiński, M. Jońca, Lublin 2008, s. 16.

³ W. Wołodkiewicz, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Kraków 2003, s. 3 – podaję za: Z.K. Fliszkiewicz, *Oświadczenie woli furiosus w orzecznictwie sądowo-administracyjnym*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2021/3, s. 69; W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 21.

⁴ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 123.

⁵ B. Czech-Jeziarska, *Miejsce procesu cywilnego w systematyce prawa rzymskiego*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017/3, s. 432; zob. także K. Amiełańczyk, *U podstaw prawa prywatnego. „Rzymski proces cywilny” i jego zasady. (Uwagi na marginesie nowego podręcznika prawa rzymskiego W. Dajczaka, T. Giaro i F. Longchamps de Bériér)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010/2, s. 162.

⁶ W. Litewski, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001, s. 147.

⁷ W. Litewski, *Podstawowe...*, s. 148.

technicznych i rozróżnienia zdolności sądowej i procesowej⁸. Pomimo braku abstrakcyjnego pojęcia zdolności procesowej⁹ rozumiano ją jako zdolność do występowania w ogóle w procesie¹⁰, co jest odpowiednikiem dzisiejszej zdolności sądowej, albo jako zdolność do przedsięwzięcia czynności (składania lub nieskładania oświadczeń woli), które w postępowaniu cywilnym wywoływały określony skutek prawny¹¹. Istniały jednak różne ograniczenia obu tych zdolności, niektóre aktualne do dziś. Dotyczy to np. niezdolności procesowej osób fizycznych ze względu na wiek i chorobę psychiczną¹² (dzisiaj ubezwłasnowolnienie). Już od czasów rzymskich zdolność procesowa uzależniona była bowiem od zdolności do czynności prawnych. Natomiast w porównaniu do obecnego stanu prawnego inny był zakres tej zdolności oraz wiek, od którego osoba fizyczna stawała się zdolna do dokonywania czynności procesowych, co wiązało się z różnym stopniem dojrzałości oraz odpowiednim rodzajem procesu (legisakcyjnego, formułkowego i kognicyjnego).

1. ZDOLNOŚĆ PROCESOWA DZIECKA W PRAWIE RZYMSKIM

W prawie rzymskim ochrona prawa prywatnego była realizowana w ramach procesu legisakcyjnego, formułkowego i kognicyjnego¹³. W procesie legisakcyjnym i formułkowym postępowanie w sprawach spornych dzieliło się na dwie fazy: przygotowawczą i rozstrzygającą. Pierwsza faza – *in iure* – odbywała się przed przedstawicielem władzy państwowej, druga – *apud iudicem* – odbywała się w późniejszym czasie i w innym miejscu przed sędzią prywatnym lub przed kolegium sędziowskim¹⁴.

Ze źródeł wynika, że starożytni określali tylko to, kto mógł występować w procesie rzymskim jako strona¹⁵. Przesłanką występowania w procesie rzymskim było m.in. posiadanie zdolności procesowej, która uzależniona była od posiadania zdolności do czynności prawnych, oraz posiadanie zdolności prawnej, uzależnionej od *status libertatis, civitatis i familiae*¹⁶. Ograniczenie zdolności procesowej wynikało z wieku, płci, stanu psychicznego i marnotrawstwa¹⁷.

Dzieci poniżej 7. roku życia (*infantes*) pozbawione były zdolności do czynności

⁸ W. Litewski, *Podstawowe...*, s. 147.

⁹ W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1994, s. 357.

¹⁰ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 132.

¹¹ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie...*, s. 60; W. Litewski, *Podstawowe...*, s. 151.

¹² W. Litewski, *Podstawowe...*, s. 151.

¹³ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 124.

¹⁴ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 127.

¹⁵ W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 158.

¹⁶ W. Wołodkiewicz, M. Zablocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2001, s. 275; A. Dębiński, *Rzymskie prawo prywatne. Kompendium*, Warszawa 2003, s. 100.

¹⁷ W. Litewski, *Podstawowe...*, s. 64; W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie...*, s. 197–201.

prawnych, poza wyjątkowymi drobnymi aktami życia codziennego. Działal za nie *tutor*. To samo dotyczyło osób chorych umysłowo (*furiosi*), za których działał *curator*¹⁸.

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mieli niedojrzali (*impuberes*), czyli chłopcy w wieku 7–14 lat i dziewczyny w wieku 7–12 lat¹⁹ oraz uznany za marnotrawcę (*prodigus*)²⁰. Ograniczenie zdolności procesowej dotyczyło także dojrzałych kobiet (aż do początku pryncypatu), które podejmowały czynności przez opiekuna²¹.

„Formalnie dojrzały” (między 14. a 25. rokiem życia – *puberes minores XXV annis*) mieli pełną zdolność do czynności prawnych, ale w zakresie prostych stosunków prawnych, a z uwagi na brak doświadczenia życiowego prawo chroniło ich przed wyzyskiem²².

Pełną zdolność do czynności prawnych nabywali dojrzały powyżej 25. roku życia (*puberes maiores XXV annis*), jeżeli nie podlegali innym ograniczeniom²³. W drodze specjalnego przywileju cesarskiego takie stanowisko mógł uzyskać wcześniej *minor* – mężczyzna po ukończeniu 20., a kobieta po ukończeniu 18. roku życia²⁴.

W procesie legisakcyjnym do pełnej zdolności procesowej potrzebna była dojrzałość (*pubertas*)²⁵. Za dziecko działał opiekun, ale już *infantes* i kobieta stawali się zdolni, jeżeli otrzymali zgodę opiekuna²⁶.

W procesie formułkowym pierwotnie dzieci nie mogły wnosić skarg, później możliwość taka istniała tylko w pewnym zakresie. *Infantes* były reprezentowane

¹⁸ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 113–114; W. Bojarski, *Prawo rzymskie*, Toruń 1999, s. 94–95. W prawie rzymskim nie było jednak urzędowego stwierdzenia stanu choroby psychicznej i orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu, dlatego czynności prawne chorego umysłowo podejmowane w okresie przerw w chorobie były ważne – K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 235.

¹⁹ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 233. Do pierwszych lat pryncypatu kobiety po ukończeniu 12 lat, czyli po uzyskaniu dojrzałości, nadal miały ograniczoną zdolność do czynności prawnych i były reprezentowane przez tutora. Od czasu Augusta kobieta, która urodziła troje dzieci, uzyskiwała pełną zdolność do czynności prawnych. Dopiero w II w. kobiety wolno urodzone nie podlegały już tuteli – W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 113–114.

²⁰ Mężczyzna taki, jeżeli był osobą *sui iuris*, podlegał opiece, a marnotrawca – kurateli – tak W. Rozwadowski (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 9; W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 113.

²¹ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 275; W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie...*, s. 110. „Dodatkowo po wyjściu z okresu niedojrzałości, niewiasty nadal nie posiadały zdolności do czynności procesowych. Wówczas pozostawały one albo pod władzą ojca, albo jego następców lub męża. Dopiero od czasów Oktawiana Augusta, stan ten zaczął ulegać pewnym zmianom wraz ze stopniowym zanikaniem instytucji opieki nad kobietami” – P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018, *Legalis*, rozdz. I, § 1.

²² W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie...*, s. 110; K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 234.

²³ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie...*, s. 110.

²⁴ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 235; W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 134.

²⁵ W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 358

²⁶ W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, *Prawo rzymskie...*, s. 158.

wyłącznie przez opiekunów. Kobiety (*sui iuris*) mogły być stronami, ale z reguły były reprezentowane przez opiekunów²⁷. Dojrzały, którzy nie ukończyli 25 lat, potrzebowali za dominatu zgody kuratora²⁸.

W postępowaniu kognicyjnym dzieci rodziny mogły być stronami w zakresie swojej zdolności majątkowej. *Infantes* byli niezdolni procesowo, *minores* mieli pełną zdolność procesową za pryncypatu, a za dominatu potrzebny był im jednak *consensus* kuratora, który mógł także występować za nich samodzielnie. Kobiety posiadały pełną zdolność procesową²⁹.

Kobiety uzyskały prawo do samodzielnego występowania w sądach dopiero od czasów Dioklecjana czy Konstantyna Wielkiego. Natomiast dzieci podległe władzy ojcowskiej uczestniczyły w procesach jedynie wyjątkowo i nie uzyskały samodzielności w tym zakresie nawet za Justyniana³⁰.

2. ZDOLNOŚĆ PROCESOWA DZIECKA *DE LEGE LATA*

Wzorem rozwiązań przyjętych w prawie rzymskim, *de lege lata* zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym zdolność procesowa osób fizycznych została w zasadzie wyznaczona przez zakres zdolności do czynności prawnych³¹. Związanie zdolności procesowej ze zdolnością do czynności

²⁷ W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 373.

²⁸ W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, *Prawo rzymskie...*, s. 158.

²⁹ W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 406.

³⁰ K. Kolańczyk, *Prawo...*, s. 133. Zdolności procesowej pozbawieni byli niewolnicy. W procesie legisakcyjnym opartym na *ius civile* mogli brać udział tylko obywatele rzymscy i Latynowie, a Peregryni uzyskali ją dopiero w procesie formułkowym, wywodzącym się z *ius honorarium* – W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 275.

³¹ Już na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. i Kodeksu postępowania niespornego z 1945 r. zdolność procesowa była związana ze zdolnością do czynności prawnych. Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r. w ogóle nie zawierał definicji zdolności procesowej, w art. 63 § 1 stwierdzał natomiast, że: „zdolność procesową bądź zupełną bądź ograniczoną posiada każdy stosownie do swej zdolności zobowiązania się przez umowę” – A. Jakubecki, *Zdolność procesowa w Kodeksie postępowania cywilnego (de lege lata i de lege ferenda) – wybrane zagadnienia (w:) Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018, s. 161. Do wskazanej regulacji nawiązywał art. 14 k.p.n., który przewidywał, że zdolność do działania w postępowaniu niespornym miał każdy, kto miał zdolność procesową, o ile ustawa nie stanowiła inaczej – J. Studzińska (w:) E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2015, s. 127. W przeciwieństwie do art. 14 k.p.n. obecny Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera w części nieprocesowej żadnych przepisów ogólnych dotyczących zdolności procesowej, dlatego do zdolności procesowej w postępowaniu nieprocesowym należy stosować przepisy art. 65–71 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. – A. Zieliński, *Zdolność do dokonywania czynności procesowych przez osobę poddaną opiece*, „Palestra” 1982/6–7, s. 21–22; A. Rydzewski, *Problematyka uczestnictwa małoletnich w postępowaniu przed sądem opiekuńczym w sprawach z zakresu „władzy rodzicielskiej”*, „Rejent” 1997/11, s. 98–99. Kodeks postępowania niespornego nie określał więc kręgu osób posiadających zdolność do działania w postępowaniu niespornym, lecz odsyłał w tym zakresie do procesu – J. Krajewski, *Zdolność procesowa małoletniej matki w procesie o ustalenie ojcostwa*, „Nowe Prawo” 1957/12, s. 123. Projekt Kodeksu postępowania cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przyznawał osobom małoletnim

prawnych wynika z art. 65 § 1 k.p.c.³², w którym stwierdza się, że zdolność do czynności procesowych (zdolność procesową) mają osoby posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, natomiast osoby ograniczone w zdolności do czynności prawnych mają zdolność procesową tylko w sprawach wynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie (art. 65 § 2 k.p.c.)³³.

Obecnie o zakresie zdolności do czynności prawnych, a tym samym o zdolności procesowej dziecka decyduje w zasadzie wiek (uważany powszechnie za wykładnik stopnia dojrzałości osoby, zdolności rozumienia okoliczności i skutków podejmowanych czynności), ubezwłasnowolnienie całkowite, a w pewnych wypadkach – zawarcie małżeństwa (art. 10 § 1 k.r.o.³⁴)³⁵. Na zakres tej zdolności nie ma natomiast wpływu choroba psychiczna bądź inne zakłócenia czynności psychicznych³⁶, niepełnosprawność lub upośledzenie dziecka (głuchota, śle-

---

ograniczonym w zdolności do czynności prawnych zdolność procesową w sprawach niemajątkowych dotyczących ich osoby, z wyjątkiem spraw o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa (art. 49 § 3 zd. 2). W sprawach majątkowych osoby ograniczone w zdolności do czynności prawnych miały posiadać zdolność procesową tylko w sprawach wynikających ze świadczenia usług i czynności prawnych, które mogły wykonywać samodzielnie. Projekt wychodził z założenia, że osoby małoletnie posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają dostateczne rozeznanie w sprawach dotyczących ich osoby i że bez ich udziału i wysłuchania sprawy te – poza pewnymi wyjątkami – nie powinny być rozpoznawane. Nienadanie tym osobom zdolności procesowej w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa uzasadniano zarówno dobrem rodziny i interesem społecznym, jak i brakiem u takich osób potrzebnego w tych sprawach doświadczenia życiowego (*Projekt kodeksu postępowania cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. C. Tabęcki, Warszawa 1955, s. 12, 141–142).

³² Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

³³ A. Jakubecki, *Zdolność procesowa...*, s. 164.

³⁴ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.).

³⁵ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych a zdolność procesowa – na wybranych przykładach w sprawach z zakresu prawa osobowego i rodzinnego*, „*Studia Prawnicze*” 2011/2, s. 138; A. Jakubecki, *Zdolność procesowa...*, s. 164; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 113; K. Korzan, *Podmioty postępowania nieprocesowego (cz. II)*, „*Rejent*” 2005/3, s. 26; co do wpływu tych czynników na zdolność do czynności prawnych zob. A. Wolter, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955, s. 270; J. Górecki, *Unieważnienie małżeństwa*, Kraków 1958, s. 30; A. Ohanowicz, *Wady oświadczenia woli w projekcie kodeksu cywilnego*, „*Przegląd Notarialny*” 1949/1–2, s. 34 – podają za: M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963, s. 65, 67; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa a stan psychiczny strony*, „*Nowe Prawo*” 1959/10, s. 1211–1212; M. Serwach (w:) *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 172; w stosunku do zdolności do czynności prawnych – S. Grzybowski (w:) *System prawa cywilnego*, t. 1, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 338; I. Kleniewska, *Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądowej*, „*Prawo w Działaniu*” 2006/1, s. 118.

³⁶ Wyrok SN z 4.05.1965 r. (I CR 81/65), LEX nr 5795; postanowienie SN z 30.03.1966 r. (I CZ 18/66), LEX nr 5959; postanowienie SN z 26.08.1970 r. (I CZ 84/70), OSNCP 1971/5, poz. 90; wyrok SN z 19.05.1976 r. (IV PRN 8/76), LEX nr 7828; wyrok SN z 23.09.1999 r. (II UKN 131/99), OSNP 2001/3, poz. 77; wyrok NSA w Gdańsku z 13.07.2001 r. (I SA/Gd 980/00), LEX nr 53892; orzeczenie SN z 17.10.1957 r. (III CR 450/57), LEX nr 1632080; orzeczenie SN z 4.03.1958 r. (III CZ 9/58), LEX nr 1632081; uchwała składu 7 sędziów SN z 12.12.1960 r. (I CO 25/60), OSNCK 1961/2, poz. 32;

potą), ograniczenia faktyczne wynikające z nieznamomości języka polskiego, niemożność ustalenia miejsca pobytu³⁷ czy inne, poza wskazanymi przez ustawodawcę, okoliczności³⁸. Żadne inne okoliczności z mocy prawa nie ograniczają ani nie pozbawiają osób fizycznych zdolności procesowej, poza ograniczeniem (z wyjątkiem art. 65 § 2 k.p.c.) i pozbawieniem osoby fizycznej zdolności do czynności prawnych mocą orzeczenia sądu³⁹. W szczególności prawo cywilne materialne i procesowe nie zna naturalnej niezdolności do czynności prawnych i procesowych⁴⁰.

Podobnie jak w prawie rzymskim, współcześnie zdolność procesowa dziecka ukształtowana jest niejednolicie, w zależności od jego wieku i stopnia dojrzałości. Różnorodny jest także zakres zdolności procesowej dziecka w stosunku do trybu postępowania – procesowego i nieprocesowego oraz rodzaju sprawy.

3. ZDOLNOŚĆ PROCESOWA NASCITURUSA I DZIECKA OD URODZENIA DO UKOŃCZENIA 13 LAT

Zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym dziecko, które nie ukończyło 13. roku życia, nie ma zdolności procesowej (poza pewnymi wyjątkami, o których niżej). Dotyczy to również *nasciturusa*, który w tym zakresie jest zrównany z dzieckiem już urodzonym poniżej 13. roku życia⁴¹.

Jako że zdolności procesowej nie ma nie tylko osoba pozbawiona całkowicie zdolności do czynności prawnych, ale także osoba ograniczona w tej zdolności w sprawach wynikających z czynności prawnych, których nie mogłaby dokonywać samodzielnie (art. 66 w zw. z art. 65 § 2 k.p.c.)⁴², to nie mają zdolności

S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985, s. 169–170; M. Piekarski, *Wpływ zakłócenia czynności psychicznych strony na tok procesu*, „Państwo i Prawo” 1961/7, s. 94; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa a stan...*, s. 1217; M. Serwach (w:) *Kodeks...*, s. 173; M. Pazdan (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, t. 1, s. 93; M. Watrakiewicz, *Wiek a zdolność do czynności prawnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2003/3, s. 497; M. Pazdan, *Cudzoziemiec klientem polskiego notariusza*, „Rejent” 2001/7–8, s. 172; M. Sychowicz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, t. 1, s. 306; P. Osowy, *Osoba z zaburzeniami psychicznymi jako strona procesu cywilnego – zagadnienia wybrane* (w:) *Problematyka osób z zaburzeniami psychicznymi. Aspekty medyczne i prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, B. Karakiewicz, A. Klich, Sopot 2017, s. 342–343.

³⁷ S. Grzybowski, *Prawo cywilne...*, s. 338; M. Serwach (w:) *Kodeks...*, s. 172; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, t. 1, LEX, komentarz do art. 65 k.p.c., nb. 9.

³⁸ S. Grzybowski, *Prawo cywilne...*, s. 338; M. Serwach (w:) *Kodeks...*, s. 172.

³⁹ Por. M. Maraszek, *Dolna granica wieku odpowiedzialności karnej w prawie polskim*, Warszawa 2012, s. 129–130.

⁴⁰ J. Misztal-Konecka, *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017/11–12, s. 124–125; J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, s. 170–171.

⁴¹ Takie samo rozwiązanie istniało w dawnym Kodeksie postępowania cywilnego – *Kodeks postępowania cywilnego*, oprac. M. Allerhand, Lwów 1932, s. 73.

⁴² A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 18; postanowienie SN z 30.09.1977 r. (III CRN 132/77), OSNCP 1978/11, poz. 204.

procesowej także małoletni w wieku 13–18 lat ubezwłasnowolnieni całkowicie, jak i nieubezwłasnowolnieni, ale niemogący samodzielnie dokonywać czynności procesowych, ze względu na ograniczenia wynikające z Kodeksu cywilnego⁴³ i Kodeksu postępowania cywilnego⁴⁴.

Pomimo braku zdolności procesowej osoby te posiadają zdolność sądową, mogą zatem występować w charakterze stron w procesie czy uczestników postępowania nieprocesowego⁴⁵, ale nie samodzielnie, tylko przez przedstawiciela ustawowego (art. 66 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁴⁶.

4. ZDOLNOŚĆ PROCESOWA DZIECKA W WIEKU OD 13 DO 18 LAT

Dzieciom nieubezwłasnowolnionym, które ukończyły 13. rok życia⁴⁷ (tj. mającym ograniczoną zdolność do czynności prawnych), prawo procesowe wyznacza szeroki zakres kompetencji do dokonywania czynności procesowych. Na podstawie regulacji ogólnej (art. 65 § 2 k.p.c.) dziecko w wieku 13–18 lat posiada

⁴³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.).

⁴⁴ J. Bodio, *Status...*, s. 192.

⁴⁵ A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 16.

⁴⁶ M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 309; M. Lisiewski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, t. 1, s. 157 – podają za: H. Haak, *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*, Toruń 1999, s. 249; postanowienie SN z 30.09.1977 r. (III CRN 132/77), OSNCP 1978/11, poz. 204; postanowienie SN z 3.04.1981 r. (IV CZ 38/81), OSP 1982/5, poz. 66; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 1.04.2015 r. (III AUa 951/14), LEX nr 1711528; uchwała składu 7 sędziów SN z 10.11.1969 r. (III CZP 56/69), OSNCP 1970/7–8, poz. 118; J. Bodio, *Status...*, s. 192.

⁴⁷ „W ujęciu historycznym nadanie dziecku «pełnej» zdolności do czynności procesowych (związane z osiągnięciem pełnoletności przez ukończenie 18 roku życia, względnie z upełnieniem przez wcześniejsze zawarcie małżeństwa – art. 3 § 3 i 4 pr. osob. z 1945 r.) zostało poprzedzone dwoma stadiami przejściowymi – całkowitym brakiem «zdolności do działań prawnych» u dzieci, które nie ukończyły 7 roku życia, oraz ograniczoną «zdolnością do działań prawnych» odnośnie małoletnich, którzy ukończyli 7 lat (art. 3 § 1 i 2, art. 9 § 1, art. 10 § 1 pr. osob. z 1945 r.)”, co stanowiło nawiązanie do rozwiązań przyjętych w prawie rzymskim – W. Witkowski, *Ubezwłasnowolnienie (Prawo materialne i formalne)*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1947/1–2, s. 20; por. także M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 129. L. Peiper zauważał, że na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r. zdolność procesową należy traktować na równi ze zdolnością sądową. Zdolność procesową posiadały osoby fizyczne (w tym *nasciturus* – § 22 i 274 ABGB, a nawet dziecko jeszcze nieporożone – § 612, 630, 632 ABGB) – L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Art. 1–392*, Kraków 1934, t. 1, s. 206; zob. także L. Kociucki, *Zdolność do czynności prawnych w prawie europejskim – zagadnienia wybrane* (w:) *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, red. M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. Schulz, Toruń 2008, s. 32; J. Bodio, *Status...*, s. 169. Przepis art. 3 kodeksu rodzinnego z 1950 r. stanowił, że osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką lub kuratelą miała zdolność do działania w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie miała zdolności do czynności prawnych. Ograniczony w zdolności do czynności prawnych działał w postępowaniu cywilnym samodzielnie, jednak ważność dokonanych przez niego czynności zależała od zgody przedstawiciela ustawowego – K. Korzan, *Podmioty...*, s. 27; J. Bodio, *Status...*, s. 170.

zdolność procesową w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie (art. 20–22 k.c., 190 § 1 k.p.⁴⁸)⁴⁹.

W niektórych rodzajach spraw cywilnych zdolność procesową przyznano jednak dzieciom w oderwaniu od zasady wyrażonej w art. 65 § 2 k.p.c. W postępowaniu procesowym w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa zdolność procesową mają matka i ojciec dziecka, także wtedy, gdy są ograniczeni w zdolności do czynności prawnych, jeżeli ukończyli 16 lat i nie ma podstaw do ich całkowitego ubezwłasnowolnienia (art. 453¹ k.p.c.)⁵⁰. W sprawach tych dziecko w wieku między 13. a 16. rokiem życia zostało zrównane pod względem sytuacji prawnej z osobą nieposiadającą zdolności do czynności prawnych, co oznacza, że nie ma również zdolności procesowej⁵¹. W postępowaniu cywilnym także w sprawach z zakresu prawa pracy zasadniczo zdolność procesową posiadają *de lege lata* małoletni, którzy ukończyli 16 lat (młodociani). Również osoby niemające 16 lat, a posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą być pracownikami w sprawach wynikających z umowy o pracę w celu przygotowania

⁴⁸ Ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510).

⁴⁹ Do grupy tych czynności ustawodawca zaliczył zawieranie umów należących do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), rozporządzanie swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej (art. 21 k.c.), dysponowanie przedmiotami oddanymi osobie przez przedstawiciela ustawowego do swobodnego użytku (art. 22 k.c.) oraz podejmowanie czynności prawnych, które nie są czynnościami rozporządzającymi lub zobowiązującymi (np. przyjęcie darowizny, z którą nie jest związane żadne obciążenie o charakterze zobowiązująco-rozporządzającym). Dodatkowo osoby te mogą bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku (art. 22 § 3 k.p.). Mogą również swobodnie dysponować środkami pieniężnymi zgromadzonymi na swoim rachunku oszczędnościowym, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, o ile nie sprzeciwi się temu na piśmie ich przedstawiciel ustawy [art. 58 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 2324)] – P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. V, § 3; Zdolność procesowa przyznana w tych przepisach małoletnim dotyczy tylko szczególnych spraw majątkowych – A. Gersdorf, *Postępowanie sądowe w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej*, „Palestra” 1972/4, s. 47–50, które w zasadzie w postępowaniu nieprocesowym znajdują niewielkie zastosowanie (np. w sprawach o udzielenie zezwolenia na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka albo o wyrażenie zgody na dokonanie takiej czynności przez dziecko, czy w sprawach depozytowych) – J. Bodio, *Status...*, s. 171.

⁵⁰ Sprawy te rozpoznawane są w postępowaniu odrębnym ze stosunków między rodzicami a dziećmi i obejmują sprawy o ustalenie ojcostwa, ustalenie macierzyństwa, ustalenie nieistnienia określonego stosunku prawnego wobec okoliczności, że nie zachodzi domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z uznania ojcostwa, a także zaprzeczenie ojcostwa oraz zaprzeczenie macierzyństwa – J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych a zdolność procesowa – na wybranych przykładach w sprawach z zakresu prawa osobowego i rodzinnego*, „Studia Prawnicze” 2011/2, s. 145; P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. V, § 3.

⁵¹ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 154.

zawodowego odbywanego w formie przyuczenia do wykonywania określonej pracy lub nauki zawodu (np. art. 22 § 3 k.p.)⁵².

W porównaniu do procesu w szerszym zakresie zdolność procesowa została przyznana dzieciom w postępowaniu nieprocesowym, zarówno na podstawie przepisów szczególnych kodeksowych, jak i pozakodeksowych. W tym trybie postępowania przepisy szczególne przyznają zdolność procesową osobom, które nie miałyby jej na podstawie ogólnej regulacji art. 65 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Zdaniem P. Ryłskiego wynika to z potrzeby umożliwienia samodzielnego działania w sprawach z zakresu prawa rodzinnego osobom, których one bezpośrednio dotyczą. W przepisach Kodeksu postępowania cywilnego zdolność procesowa została przyznana dziecku pozostającemu pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą w postępowaniach dotyczących jego osoby, jeśli ma ono choćby ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 573 § 1 k.p.c.)⁵³. Ponieważ osobami pozbawionymi zdolności do czynności prawnych są osoby małoletnie, które nie ukończyły 13 lat, oraz ubezwłasnowolnione całkowicie, wyjątek przewidziany w art. 573 § 1 k.p.c. dotyczy zarówno małoletnich, którzy ukończyli 13 lat (i nie zostali ubezwłasnowolnieni całkowicie), oraz dzieci, dla których piecza prawna ma być dopiero ustanowiona⁵⁴, a także nieletnich⁵⁵.

Treść art. 573 k.p.c. sugeruje, że w postępowaniu przed sądem opiekuńczym dzieci korzystające z ograniczonej zdolności do czynności prawnych mają zdolność procesową tylko w sprawach dotyczących ich osoby, a nie w sprawach majątkowych czy w tzw. sprawach o charakterze mieszanym (dotyczących osoby

⁵² P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. VII, § 7.

⁵³ P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 227; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 307; K. Lubiński, *Postępowanie o ubezwłasnowolnienie*, Warszawa 1979, s. 47, 52; M. Pazdan (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 927.

⁵⁴ J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980, s. 145; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988, s. 41; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001, s. 46; A. Zieliński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, t. 1, s. 925; H. Haak, *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002, s. 213; H. Haak, *Opieka i kuratela. Komentarz*, Toruń 2004, s. 335; H. Haak, *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995, s. 243; A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 22; T. Żyźnowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 506–1088*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, t. 2, s. 186; na określenie zdolności procesowej przyznanej na podstawie art. 573 k.p.c. w doktrynie funkcjonuje pojęcie: „rozszerzona zdolność procesowa” (w stosunku do art. 65 § 2 k.p.c.) – tak A. Góra-Błaszczkowska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, t. 3, s. 203; J. Gudowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009, t. 3, s. 190; J. Studzińska (w:) E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 165; uzasadnienie orzeczenia SN z 11.01.1957 r. (II CR 1014/56), OSPiKA 1958/6, poz. 147.

⁵⁵ J. Kossowski, *Udział obrońcy w postępowaniu w sprawach nieletnich w świetle projektowanych zmian* (w:) *Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich*, red. T. Bojarski i in., Lublin 2008, s. 109; M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce*, Kraków 2001, s. 137; J. Bodio, *Status...*, s. 171–172.

i mienia)⁵⁶. W doktrynie wyrażono jednak pogląd o możliwości rozszerzenia zakresu tego przepisu także na inne sprawy dotyczące osoby dziecka rozpoznawane przed innymi sądami⁵⁷. Argumentowano to możliwością stosowania tego przepisu także w innych niż rodzinne i opiekuńcze sprawach ze względu na jego ogólność lub poprzez zastosowanie analogii⁵⁸.

Nie można zanegować możliwości przyjęcia takiego stanowiska jako wniosku *de lege ferenda*. Należy jednak stwierdzić, że *de lege lata* „ogólność” przepisu art. 573 k.p.c. nie wydaje się być wystarczającym argumentem pozwalającym na rozszerzenie jego obowiązywania na inne sprawy dotyczące osoby dziecka niż sprawy opiekuńcze. Wskazuje na to zarówno wykładnia systemowa, jak i jego lokalizacja⁵⁹ w rozdziale 2 (Inne sprawy rodzinne oraz opiekuńcze) oddziału I (Przepisy ogólne) działu II (Sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli) Kodeksu postępowania cywilnego. Usytuowanie art. 573 k.p.c. wśród przepisów szczególnych regulujących sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli, a nie wśród przepisów ogólnych dotyczących postępowania nieprocesowego, oznacza przyznanie małoletnim korzystającym z ograniczonej zdolności do czynności prawnych zdolności procesowej w postępowaniu dotyczącym ich osoby, ale tylko w postępowaniu przed sądem opiekuńczym⁶⁰. Dlatego przez sprawy dotyczące osoby dziecka należy rozumieć wyłącznie sprawy opiekuńcze o prawa niemajątkowe⁶¹.

⁵⁶ J. Gudowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, t. 4, LEX, komentarz do art. 573 k.p.c., nb. 2; A. Zieliński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2017, Legalis, komentarz do art. 573 k.p.c., nb. 2; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 145; H. Haak, *Ochrona...*, s. 214; A. Olejniczak, *Zdolność do czynności prawnych w projektowanej księdze pierwszej nowego kodeksu cywilnego (w:) Proces cywilny. Nauka–Kodyfikacja–Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 1195; A. Rydzewski, *Problematyka uczestnictwa...*, s. 100; M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 247; A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 22; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 116; Z. Bidziński, J. Serda, *Wybrane zagadnienia postępowania w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i kurateli*, „Nowe Prawo” 1966/1, s. 80.

⁵⁷ Zob. K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 360; K. Korzan, *Kurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966, s. 147–148; K. Lubiński, *Postępowanie o ubezwłasnowolnienie*, Warszawa 1979, s. 54; J. Bodio, *Status...*, s. 185.

⁵⁸ Tak K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 360; K. Korzan, *Kurator...*, s. 147–148; podobnie K. Lubiński, który uważa, że w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie całkowite małoletni – pomimo posiadania przedstawiciela ustawowego – zachowuje zdolność procesową – K. Lubiński, *Postępowanie...*, s. 54.

⁵⁹ J. Marciniak, *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975, s. 127–130.

⁶⁰ J. Bodio, *Status...*, s. 185.

⁶¹ „Są to w szczególności sprawy o zezwolenie na zawarcie małżeństwa (art. 561 § 1 k.p.c.), a także sprawy ze stosunków między rodzicami a dziećmi, a więc: sprawy związane z władzą rodzicielską (przyznanie, powierzenie wykonania, ograniczenie, zawieszenie, pozbawienie i przywrócenie władzy rodzicielskiej), ustalenie, ograniczenie albo zakazanie kontaktów z dzieckiem, a także zmiany rozstrzygnięć w tym przedmiocie, zawarte w wyroku orzekającym

Rozważając postulat zastosowania analogii i rozszerzenia obowiązywania przepisu art. 573 k.p.c. także na inne sprawy dotyczące dziecka, należy stwierdzić, że wskazany artykuł jako przepis szczególny nie powinien być rozszerzany na inne, niewymienione w nim sytuacje. Niedopuszczalne jest bowiem stosowanie *per analogiam* przepisów, które mają charakter wyjątkowy w stosunku do ogólnych założeń postępowania cywilnego⁶², czyli zasady z art. 65 § 2 k.p.c.

Jako że art. 573 § 1 k.p.c. jest przepisem szczególnym jedynie w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, to należy go traktować jako przejaw pewnej odrębności występującej w ramach (uniwersalnej) reguły dotyczącej zdolności

---

rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa lub ustalającym pochodzenie dziecka (art. 579 i 582¹ k.p.c.); sprawy dotyczące uznania ojcostwa (art. 581 k.p.c.); rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka, co do których brak porozumienia między rodzicami (art. 582 k.p.c.); nadanie dziecku nazwiska (art. 584 k.p.c.); sprawy o przysposobienie (art. 585 i n. k.p.c.); sprawy o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598¹ i n. k.p.c.)” – J. Bodio (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, t. 1, s. 949–950; J. Bodio, *Status...*, s. 174; Sprawami dotyczącymi osoby dziecka są także sprawy opiekuńcze uregulowane w ustawach pozakodeksowych, które odsyłają do odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym (np. w przedmiocie przyjęcia dziecka do szpitala psychiatrycznego, pobrania szpiku od małoletniego dawcy, dokonania aborcji u kobiety małoletniej, czy w postępowaniu w sprawach nieletnich) – J. Bodio, *Status...*, s. 174; W związku z powyższym np. w postępowaniu o zezwolenie na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka lub na wyrażenie przez rodziców zgody na dokonanie takiej czynności przez dziecko (art. 583 k.p.c.), dziecko ograniczone w zdolności do czynności prawnych nie ma zdolności procesowej – M. Malczyk (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2015, t. 1, Legalis, komentarz do art. 573 k.p.c., nb. 3. Są to bowiem sprawy o charakterze majątkowym, do których stosuje się ogólną zasadę z art. 65 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. – J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973, s. 81; H. Haak, *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995, s. 244–245. Dziecko jest uczestnikiem tych postępowań, z uwagi jednak na to, że sprawy te dotyczą jego majątku, nie może samodzielnie działać w tym postępowaniu, lecz tylko przy udziale kuratora (ze względu na sprzeczność interesów dziecka z interesami jego rodziców) – A. Kallaus, *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Poznań 2015, s. 139; J. Bodio, *Status...*, s. 174. W postępowaniach nieprocesowych pozakodeksowych zdolność procesowa została przyznana dziecku m.in. w postępowaniu w sprawach z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego (art. 22 w zw. z art. 25 w zw. z art. 42 u.o.z.p.), ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (art. 12 ust. 4 u.transp.) czy ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (art. 4a u.p.r.) – J. Bodio, *Status...*, s. 172.

⁶² Por. K. Lubiński, *Oddanie przez sąd osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, pod obserwację w zakładzie leczniczym*, „Państwo i Prawo” 1976/8–9, s. 185–186; W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 52. Jest to reguła, w świetle której analogii nie należy stosować w odniesieniu do norm prawnych o charakterze szczególnym lub wyjątkowym (zakaz analogii na podstawie przepisu obejmującego normę szczególną). Reguła ta od dawna nie jest uznawana za bezwzględna i traktuje się ją jedynie jako ograniczenie możliwości korzystania z analogii – tak M. Walasik, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013, s. 418–419; zob. także T. Zembrzusi, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 254–255; J. Bodio, *Status...*, s. 185.

procesowej. Dlatego z jego występowania nie należy wyprowadzać wniosku o możliwości rozszerzenia zdolności procesowej na inne sprawy dotyczące osoby dziecka. Możliwość samodzielnego dokonywania czynności procesowych przez dziecko, czyli jego zdolność procesowa, musi mu być wyraźnie przyznana przez przepis ogólny (art. 65 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) lub przepisy szczególne (np. art. 573 § 1 k.p.c., art. 12 ust. 4 u.transp.⁶³)⁶⁴.

Przyznanie dziecku ograniczonemu w zdolności do czynności prawnych zdolności procesowej na podstawie przepisów szczególnych generuje pytanie o zakres tej zdolności, także w odniesieniu do zdolności do czynności prawnych. Kwestia obu tych zdolności przedstawia się nieco inaczej na gruncie prawa materialnego i procesowego. W prawie procesowym cywilnym nie występuje kategoria tzw. pełnej lub ograniczonej zdolności do czynności procesowych, jak ma to miejsce w prawie cywilnym materialnym, gdzie występuje pełna i ograniczona zdolność do czynności prawnych⁶⁵. Pomimo że Kodeks postępowania cywilnego nie posługuje się taką terminologią, to została ona przeniesiona na grunt procesowy wraz z przyjmowanym w doktrynie stopniowaniem tej zdolności na takich samych zasadach jak zdolności do czynności prawnych⁶⁶. Używane w nauce postępowania cywilnego określenia pełnej i ograniczonej zdolności procesowej nie są jednak odpowiednie. Brak takiej gradacji w Kodeksie postępowania cywilnego oznacza bowiem, że osoba fizyczna albo ma zdolność procesową we wszystkich sprawach (tzw. pełna zdolność procesowa), albo ma ją tylko w niektórych sprawach (tzw. ograniczona zdolność procesowa), albo nie ma jej w ogóle⁶⁷.

Ustawodawca posługuje się pojęciem zdolności procesowej na określenie

⁶³ Ustawa z 1.07.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. z 2023 r. poz. 1185). Zgodnie z art. 12 ust. 4 u.transp. w postępowaniu dotyczącym przeszczepu szpiku lub komórek krwiotwórczych krwi obwodowej od małoletniego dawcy sąd orzeka na wniosek przedstawicieli ustawowych kandydata na dawcę, po wysłuchaniu małoletniego i zasięgnięciu opinii biegłego psychologa, a w przypadku małoletniego powyżej lat szesnastu – również na jego wniosek.

⁶⁴ J. Bodio, *Status...*, s. 185–186.

⁶⁵ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 138; Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, *Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej*. Wybrane zagadnienia, „*Studia Prawno-Ekonomiczne*” 2015/XCV, s. 20.

⁶⁶ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 142; W. Broniewicz, *Brak zdolności procesowej i jego skutki w procesie cywilnym*, „*Nowe Prawo*” 1967/7–8, s. 929; M. Jędrzejewska, K. Weitz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009, t. 1, s. 243; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 303; P. Telenga (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2018, t. 1, LEX, s. 121; J. Jodłowski (w:) J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk--Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 179; A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2012, s. 63; Z. Zieliński, *Zdolność...*, s. 17; H. Mądrzak (w:) *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, Warszawa 2003, s. 103; postanowienie SN z 13.10.1982 r. (III CRN 129/82), LEX nr 8473.

⁶⁷ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 138; Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, *Przymioty...*, s. 20; R. Flejszar (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–729*,

tw. pełnej zdolności procesowej⁶⁸, która polega na możliwości dokonywania wszystkich czynności procesowych we wszystkich sprawach⁶⁹ i postępowaniach cywilnych.

Natomiast tzw. ograniczona zdolność procesowa polega na zredukowaniu rodzaju spraw, w których osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może działać samodzielnie, i nie przejawia się ona (jak w prawie cywilnym materialnym) w ograniczeniu określonych czynności w sprawie⁷⁰. Już na tle Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.⁷¹ przez ograniczoną zdolność procesową rozumiano możliwość samodzielnego działania w niektórych sprawach⁷². To oznacza, że ograniczona zdolność procesowa jest *de facto* pełną zdolnością procesową, tylko że w niektórych sprawach⁷³. „Nie można posiadać jej tylko w pewnym, wycinkowym zakresie, polegającym na możliwości dokonywania tylko niektórych czynności procesowych, z wyłączeniem pozostałych, czy na posiadaniu jej tylko w postępowaniu w I lub w II instancji. To odróżnia ją od ograniczonej zdolności do czynności prawnych, która polega właśnie na możliwości dokonywania tylko niektórych czynności prawnych”⁷⁴.

W kontekście tych rozważań należy stwierdzić, że dzieci mające ograniczoną zdolność do czynności prawnych posiadają zdolność procesową nie tylko w sprawach cywilnych wynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie, ale także w sprawach cywilnych niewynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie, jeśli przepisy szczególne tak stanowią. W porównaniu do procesu w postępowaniu nieprocesowym ustawodawca poszedł jeszcze dalej, przyznając wyjątkowo zdolność procesową także

---

red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, t. 1, Legalis, komentarz do art. 65 k.p.c., nb. 4; J. Bodio, *Status...*, s. 177–178.

⁶⁸ J. Bodio, *Status...*, s. 178.

⁶⁹ S. Włodyka, *Zdolność sądowa i procesowa w nowym polskim ustawodawstwie cywilnym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1966/5, s. 149; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 305–306; postanowienie SN z 13.10.1982 r. (III CRN 129/82), LEX nr 8473.

⁷⁰ Zob. m.in. M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu...*, s. 53; W. Broniewicz, *Brak zdolności procesowej i jego skutki w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1967/7–8, s. 929; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 306; S. Włodyka, *Zdolność...*, s. 149; J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 142–144; por. także J. Nازیębło, *Zdolność sądowa i procesowa w projekcie kodeksu postępowania cywilnego PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Prawo” 1957, t. 5, s. 157; R. Flejszar (w:) *Kodeks...*, Legalis 2016, komentarz do art. 65 k.p.c., nb. 4. Wyjątkowo w doktrynie pojawiają się poglądy, że wyłączenie zdolności procesowej dotyczy osób fizycznych, które mogą być zupełnie pozbawione zdolności procesowej, ewentualnie wyjątkowo jej zakres może też być ograniczony do możliwości dokonywania własnym działaniem określonych tylko czynności procesowych – tak R. Obrębski, *Zarys istoty zdolności procesowej w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2017/1, s. 8, 24; J. Bodio, *Status...*, s. 180.

⁷¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. nr 83 poz. 651).

⁷² *Kodeks postępowania cywilnego*, oprac. M. Allerhand, Lwów 1932, s. 73–74; J. Bodio, *Status...*, s. 178.

⁷³ J. Bodio, *Status...*, s. 180.

⁷⁴ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 144; J. Bodio, *Status...*, s. 180.

małoletnim niemającym zdolności do czynności prawnych⁷⁵. Ilustracją takiego przypadku jest ustawa o ochronie zdrowia psychicznego, która przewiduje możliwość przyjęcia małoletniego lub ubezwłasnowolnionego całkowicie do szpitala psychiatrycznego oraz nakazanie wypisania ich ze szpitala m.in. na wniosek tych osób, a także do zaskarżania orzeczeń wydawanych w postępowaniach sądowych, które ich bezpośrednio dotyczą (zob. art. 25 ust. 2, art. 36 ust. 1 i 3, art. 41 ust. 1, art. 47 u.o.z.p.⁷⁶). Zgodnie z art. 42 u.o.z.p. w postępowaniu przed sądem opiekuńczym w sprawach określonych w niniejszej ustawie stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy⁷⁷.

Na gruncie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego w sprawach dotyczących przyjęcia do szpitala psychiatrycznego zmiany polegają na tym, że osoba, która miałaby zostać w nim umieszczona, korzysta z gwarancji procesowych wskazanych w rozdziale 5 u.o.z.p. i ze względu na wyłączenie w tym zakresie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym (art. 42 u.o.z.p.) nie stosuje się do niej art. 573 § 1 k.p.c., który odmawia zdolności procesowej osobom niemającym zdolności do czynności prawnych⁷⁸.

Wskazane przepisy szczególne stanowią zatem *lex specialis* w stosunku do uregulowań kodeksowych dotyczących zdolności procesowej w postępowaniu opiekuńczym, czyli art. 573 § 1 k.p.c. Oznacza to, że w wymienionych w ustawie o ochronie zdrowia psychicznego sprawach dziecko ubezwłasnowolnione całkowicie ma zdolność procesową pomimo braku zdolności do czynności prawnych⁷⁹.

Należy zaznaczyć, że przepisy szczególne enumeratywnie wskazują rodzaje spraw cywilnych, w których osoby fizyczne mające ograniczoną zdolność do czynności prawnych lub jej pozbawione posiadają zdolność procesową⁸⁰. W przypadku braku przepisu szczególnego, który przyznawałby małoletniemu zdolność procesową, należy stosować przepisy ogólne, tj. art. 65 i n. (w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W konsekwencji poza wskazanymi wyjątkami, w pozostałych sprawach rozpoznawanych w procesie i w postępowaniu nieprocesowym dziecko nie ma zdolności procesowej i może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego, którym jest rodzic, opiekun lub kurator (także *curator ventris* – art. 599 k.p.c., art. 66 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁸¹. Sposób uregulowania zdolności procesowej tych dzieci został oparty

⁷⁵ J. Bodio, *Status...*, s. 180.

⁷⁶ Ustawa z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2123).

⁷⁷ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 10.11.1969 r. (III CZP 56/69), OSNCP 1970/7–8, poz. 118; P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. VII, § 3.

⁷⁸ W postępowaniu o umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym ubezwłasnowolniony całkowicie ma więc zdolność do czynności procesowych, podobnie jak w postępowaniu o uchylenie ubezwłasnowolnienia – uzasadnienie postanowienia SN z 7.07.2016 r. (III CZ 29/16), LEX nr 2103707.

⁷⁹ Tak też P. Rawczyński, *Zdolność...*, s. 168–169, 185–186; J. Bodio, *Status...*, s. 181.

⁸⁰ P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. V, § 4.

⁸¹ M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w projekcie k.p.c.*, „Nowe Prawo” 1962/2, s. 232–233; M. Sawczuk,

na przeświadczeniu, że nie powinny one samodzielnie działać przed sądami powszechnymi, skoro na gruncie prawa materialnego nie są w ogóle uprawnione do dokonywania własnym działaniem czynności, z których wynika spór rozpoznawany oraz rozstrzygany z ich udziałem przed sądami⁸².

Natomiast dziecko ograniczone w zdolności do czynności prawnych posiadające zdolność procesową może samodzielnie dokonywać wszystkich czynności procesowych, na każdym etapie postępowania, bez udziału swojego przedstawiciela ustawowego⁸³. Może zatem wnosić pozwy/wnioski wszczynające postępowanie nieprocesowe czy wnioski dowodowe, wypowiadać się co do przedmiotu postępowania, brać udział w rozprawie, składać wszelkiego rodzaju procesowe oświadczenia woli⁸⁴, zrzekać się lub uznawać roszczenie, zawierać ugody i ograniczać żądania, cofnąć pozew/wniosek⁸⁵, udzielać pełnomocnictwa procesowego osobie trzeciej, wyrażać stanowiska co do wniosku, którego uzyskanie jest istotną przesłanką rozstrzygnięcia sprawy przez sąd opiekuńczy⁸⁶, czy zaskarżać orzeczenia sądowe⁸⁷.

Istnienie w porządku prawnym norm pozwalających dziecku na samodzielne i osobiste działanie w postępowaniu cywilnym dowodzi tego, że ustawodawca dopuszcza je do udziału w procesie i postępowaniu nieprocesowym w charakterze pełnoprawnego podmiotu⁸⁸ jak dorosłą stroną procesu czy uczestnika postępowania nieprocesowego.

PODSUMOWANIE

Pomimo że prawo rzymskie stało się systemowym, instytucjonalnym i konstrukcyjnym fundamentem europejskiego prawa prywatnego⁸⁹, to jedynie

---

Zdolność procesowa w postępowaniu..., s. 55; J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych...*, s. 143; J. Jodłowski (w:) J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 210, H. Mądrzak (w:) *Postępowanie...*, s. 103; J. Bodio, *Status...*, s. 172–173.

⁸² R. Obrębski, *Zarys istoty zdolności procesowej...*, s. 23–24.

⁸³ Chyba że przepisy prawa materialnego wymagają do skutecznego podejmowania czynności prawnych zgody przedstawiciela ustawowego. W takich sprawach czynności dokonuje za nią przedstawiciel ustawowy – tak K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 114; zob. P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 65 k.p.c., nb. 5; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 65 k.p.c., nb. 5; R. Obrębski, *Zarys istoty zdolności procesowej...*, s. 28; odmiennie M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu...*, s. 56; A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 20; J. Bodio, *Status...*, s. 181.

⁸⁴ M. Jędrzejewska, K. Weitz (w:) *Kodeks...*, s. 242–244; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 305.

⁸⁵ Por. Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem. Art. 1–507, cz. 1*, Poznań 1938, s. 95–96 odnośnie do zdolności procesowej w procesie. A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 21.

⁸⁶ A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 22; R. Obrębski, *Zarys istoty zdolności procesowej...*, s. 30.

⁸⁷ M. Jędrzejewska, K. Weitz (w:) *Kodeks...*, s. 242; M. Sychowicz (w:) *Kodeks...*, s. 305; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu...*, s. 35; A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 99, 102; A. Zieliński, *Zdolność...*, s. 22; R. Obrębski, *Zarys istoty zdolności procesowej...*, s. 30; J. Bodio, *Status...*, s. 182.

⁸⁸ Por. A. Kallaus, *Udział...*, s. 135.

⁸⁹ M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej*, „Zeszyty Prawnicze”

w ograniczonym zakresie miało ono wpływ na kształtowanie się występującej w prawie procesowym cywilnym zdolności procesowej. Wpływ ten widoczny jest w powiązaniu zdolności procesowej ze zdolnością do czynności prawnych oraz w pewnych jej ograniczeniach. P. Rawczyński podkreśla, że w prawie rzymskim zdolność procesowa była zasadniczo ograniczana ze względu na wiek, zdrowie, płeć, marnotrawstwo, przynależność jednostki do określonej grupy społecznej oraz przynależność państwową, co wiązało się z brakiem zdolności procesowej. Zdolności procesowej nie posiadały osoby poniżej określonego wieku, przede wszystkim dzieci i osoby trwale chore umysłowo. Osoba fizyczna, która miała ograniczoną zdolność procesową lub jej nie posiadała, zastępowana była przez swojego opiekuna, kuratora albo działała w ich asyście⁹⁰.

Podobne rozwiązania funkcjonują współcześnie. *De lege lata* w postępowaniu cywilnym zdolność procesowa dziecka została powiązana w zasadzie ze zdolnością do czynności prawnych i podlega takim samym ograniczeniom. W porównaniu do prawa rzymskiego inny jest zakres zdolności procesowej dziecka, który uzależniony jest m.in. od trybu postępowania rozpoznawczego, a także wiek, od którego dziecko staje się zdolne procesowo. Zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym co do zasady zdolność procesowa została przyznana dziecku ograniczonemu w zdolności do czynności prawnych w sprawach cywilnych wynikających z czynności, których może dokonywać samodzielnie, ale także w sprawach niewynikających z tych czynności, jeżeli przepis szczególny tak stanowi. Wyjątkowo w niektórych sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym zdolność procesowa została przyznana także dzieciom pozbawionym zdolności do czynności prawnych. Przyznanie dziecku ograniczonemu w zdolności do czynności prawnych lub jej pozbawionemu zdolności procesowej jest przyznaniem jej w pełnym zakresie i dotyczy tylko niektórych, enumeratywnie określonych spraw, które nie mogą być rozszerzane na inne przypadki.

ABSTRACT

dr hab. Joanna Bodio, professor of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

<https://orcid.org/0000-0003-0428-7267>

Doctor habilitated of laws, professor of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Faculty of Law and Administration, attorney-at-law.

2001/1, s. 12.

⁹⁰ P. Rawczyński, *Zdolność...*, rozdz. I, § 8.

A few remarks on a child's procedural capacity in Roman and contemporary law

In Roman law, there was no distinction between substantive and procedural law, and in the sources no separate technical term for procedural law has been found. In the Roman trial, certain detailed procedural institutions were not developed theoretically – in particular, there were no technical terms and no distinction between the capacity to be a party in court proceedings and procedural capacity. However, there were various limitations upon both these capacities, some of which are still valid today. This applies, for example, to the procedural incapacity due to age and mental illness (today's incapacitation). Following the solutions adopted in Roman law, de lege lata, both in litigation and in non-litigious proceedings, the procedural capacity of natural persons has basically been determined by the scope of legal capacity. On the other hand, the age from which children acquire procedural capacity is different. Also, the scope of a child's procedural capacity is shaped differently in litigation and in non-litigious proceedings.

Keywords: *procedural capacity, Roman law, civil procedure, child, Code of Civil Procedure, capacity to perform acts in law*

dr hab., prof. UMCS Joanna Bodio

<https://orcid.org/0000-0003-0428-7267>

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Prawa i Administracji, radca prawny.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Amielańczyk Krzysztof, *U podstaw prawa prywatnego. „Rzymski proces cywilny” i jego zasady. (Uwagi na marginesie nowego podręcznika prawa rzymskiego W. Dajczaka, T. Giaro i F. Longchampsa de Bérrier)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010/2

Bidziński Zygmunt, Serda Jerzy, *Wybrane zagadnienia postępowania w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i kurateli*, „Nowe Prawo” 1966/1

Błaszczak Łukasz, Marszałkowska-Krześ Elwira, *Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015/XCV

Bodio Joanna (w.): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, t. 1

- Bodio Joanna**, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019
- Bodio Joanna**, *Zdolność do czynności prawnych a zdolność procesowa – na wybranych przykładach w sprawach z zakresu prawa osobowego i rodzinnego*, „*Studia Prawnicze*” 2011/2
- Bojarski Władysław**, *Prawo rzymskie*, Toruń 1999
- Broniewicz Witold**, *Brak zdolności procesowej i jego skutki w procesie cywilnym*, „*Nowe Prawo*” 1967/7–8
- Broniewicz Witold**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008
- Czech-Jeziarska Bożena**, *Miejsce procesu cywilnego w systematyce prawa rzymskiego*, „*Zeszyty Naukowe KUL*” 2017/3
- Dajczak Wojciech, Giaro Tomasz, Longchamps de Bériér Franciszek**, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009
- Dębiński Antoni**, *Rzymskie prawo prywatne. Kompendium*, Warszawa 2003
- Dębiński Antoni**, *Wprowadzenie do obrad: rola i znaczenie prawa rzymskiego w dziejach prawa Europy* (w:) *Prawo rzymskie a kultura prawna*, red. A. Dębiński, M. Jońca, Lublin 2008
- Fliszkiewicz Zuzanna Kaja**, *Oświadczenie woli furiosus w orzecznictwie sędowo-administracyjnym*, „*Acta Iuridica Resoviensia*” 2021/3
- Gersdorf Alicja**, *Postępowanie sądowe w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej*, „*Palestra*” 1972/4
- Giaro Tomasz**, *Kilka żywiołów prawa rzymskiego zakończonych jego kodyfikacją* (w:) *Prawo rzymskie a kultura prawna*, red. A. Dębiński, M. Jońca, Lublin 2008
- Góra-Błaszczkowska Agnieszka** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, t. 3
- Górecki Jan**, *Unieważnienie małżeństwa*, Kraków 1958
- Grzegorzcyk Paweł** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, t. 1, LEX
- Grzybowski Stefan**, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985
- Grzybowski Stefan** (w:) *System prawa cywilnego. Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, t. 1
- Gudowski Jacek** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 3, Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009

- Gudowski Jacek** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, t. 4, LEX
- Haak Henryk**, *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002
- Haak Henryk**, *Opieka i kuratela. Komentarz*, Toruń 2004
- Haak Henryk**, *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995
- Haak Henryk**, *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*, Toruń 1999
- Jakubecki Andrzej**, *Zdolność procesowa w Kodeksie postępowania cywilnego (de lege lata i de lege ferenda) – wybrane zagadnienia* (w:) *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018
- Jędrzejewska Maria, Weitz Karol** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009, t. 1
- Jodłowski Jerzy** (w:) J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009
- Kallaus Andrzej**, *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Poznań 2015
- Kleniewska Irena**, *Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2006/1
- Kociucki Leszek**, *Zdolność do czynności prawnych w prawie europejskim – zagadnienia wybrane* (w:) *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, red. M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. Schulz, Toruń 2008
- Kodeks postępowania cywilnego*, oprac. M. Allerhand, Lwów 1932
- Kolańczyk Kazimierz**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021
- Korcyl-Wolska Marianna**, *Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce*, Kraków 2001
- Korzan Kazimierz**, *Kurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966
- Korzan Kazimierz**, *Podmioty postępowania nieprocesowego (cz. II)*, „Rejent” 2005/3
- Korzan Kazimierz**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004
- Kossowski Jakub**, *Udział obrońcy w postępowaniu w sprawach nieletnich w świetle projektowanych zmian* (w:) *Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich*, red. T. Bojarski i in., Lublin 2008
- Krajewski Jan**, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973
- Krajewski Jan**, *Zdolność procesowa małoletniej matki w procesie o ustalenie ojcostwa*, „Nowe Prawo” 1957/12

- Kruszelnicki Świętosław**, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem. Art. 1–507, cz. 1*, Poznań 1938
- Kuryłowicz Marek**, *Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej*, „Zeszyty Prawnicze” 2001/1
- Lisiewski Marian** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, t. 1
- Litewski Wiesław**, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001
- Litewski Wiesław**, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1994
- Lubiński Kazimierz**, *Oddanie przez sąd osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, pod obserwację w zakładzie leczniczym*, „Państwo i Prawo” 1976/8–9
- Lubiński Kazimierz**, *Postępowanie o ubezwłasnowolnienie*, Warszawa 1979
- Malczyk Małgorzata** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2015, t. 1, Legalis
- Maraszek Magdalena**, *Dolna granica wieku odpowiedzialności karnej w prawie polskim*, Warszawa 2012
- Marciniak Julian**, *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975
- Mądrzak Henryk** (w:) *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, Warszawa 2003
- Misztal-Konecka Joanna**, *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017/11–12
- Naziębło J.**, *Zdolność sądowa i procesowa w projekcie kodeksu postępowania cywilnego PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Prawo” 1957/5
- Obrębski Robert**, *Zarys istoty zdolności procesowej w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2017/1
- Ohanowicz Alfred**, *Wady oświadczenia woli w projekcie kodeksu cywilnego*, „Przegląd Notarialny” 1949/1–2
- Olejniczak Adam**, *Zdolność do czynności prawnych w projektowanej księdze pierwszej nowego kodeksu cywilnego* (w:) *Proces cywilny. Nauka–Kodyfikacja–Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012
- Osoy Piotr**, *Osoba z zaburzeniami psychicznymi jako strona procesu cywilnego – zagadnienia wybrane* (w:) *Problematyka osób z zaburzeniami psychicznymi. Aspekty medyczne i prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, B. Karakiewicz, A. Klich, Sopot 2017

- Pazdan Maksymilian**, *Cudzoziemiec klientem polskiego notariusza*, „Rejent” 2001/7–8
- Pazdan Maksymilian** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Art. 1–449¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015
- Pazdan Maksymilian** (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007
- Peiper Leon**, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza*, t. 1, Art. 1–392, Kraków 1934
- Piekarski Mieczysław**, *Wpływ zakłócenia czynności psychicznych strony na tok procesu*, „Państwo i Prawo” 1961/7
- Policzkiewicz Jan, Siedlecki Władysław, Wengerek Edmund**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980
- Projekt kodeksu postępowania cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. C. Tabęcki, Warszawa 1955
- Rawczyński Paweł**, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018, Legalis
- Rozwadowski Władysław**, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992
- Rozwadowski Władysław** (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012
- Rydzewski Andrzej**, *Problematyka uczestnictwa małoletnich w postępowaniu przed sądem opiekuńczym w sprawach z zakresu „władzy rodzicielskiej”*, „Rejent” 1997/11
- Rylski Piotr**, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017
- Sawczuk Mieczysław**, *Zdolność procesowa a stan psychiczny strony*, „Nowe Prawo” 1959/10
- Sawczuk Mieczysław**, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963
- Sawczuk Mieczysław**, *Zdolność procesowa w projekcie k.p.c.*, „Nowe Prawo” 1962/2
- Serwach Małgorzata** (w:) *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009
- Siedlecki Władysław**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988
- Siedlecki Władysław**, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971
- Siedlecki Władysław, Świeboda Zdzisław**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001

- Studzińska Joanna** (w:) Gapska Edyta, Studzińska Joanna, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2015
- Sychowicz Marek** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, t. 1
- Telenga Przemysław** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2018, LEX
- Uliasz Marcin**, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2007
- Walasik Marcin**, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013
- Waligórski Marian**, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947
- Watrakiewicz Marek**, *Wiek a zdolność do czynności prawnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2003/3
- Witkowski Władysław**, *Ubezłasnowolnienie (Prawo materialne i formalne)*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1947/1–2
- Włodyka Stanisław**, *Zdolność sądowa i procesowa w nowym polskim ustawodawstwie cywilnym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1966/5
- Wolter Aleksander**, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955
- Wołodkiewicz Witold**, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Kraków 2003
- Wołodkiewicz Witold, Zabłocka Maria**, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2001
- Zembrzuski Tadeusz**, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017
- Zieliński Andrzej** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2017, Legalis
- Zieliński Andrzej** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, t. 1
- Zieliński Andrzej**, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2012
- Zieliński Andrzej**, *Zdolność do dokonywania czynności procesowych przez osobę poddaną opiece*, „Palestra” 1982/6–7
- Żyznowski Tadeusz** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 506–1088*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, t. 2.